

การให้ความหมาย และ กระบวนการของการตั้ง และการบูชาศาลพระภูมิ ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

Meaning and Process of the Shrine Setting and Adoration, Tumbon Bangpu, Amphor Muang, Changwat Samutprakan.

พิทักษ์ สิริวงศ์¹, พรเทพ พันธกิจวัฒน์¹, ภาณุพงษ์ บัวแย้ม¹ และ วชิระ สิริวงศ์วัฒนชัย¹

Phitak Siriwong¹, Pornthep Punapiwat¹, Panupong Buayam¹ and

Watchira Siriwongwattanachai¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง การให้ความหมาย และกระบวนการของการตั้ง และการบูชาศาลพระภูมิ ในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ การศึกษาเก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่าชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการมีการให้ความหมายของศาลพระภูมิว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน เปรียบเสมือนเป็นผู้ใหญ่ในบ้าน ชาวบ้านนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การตั้งศาลพระภูมิเริ่มจากชาวบ้านไปเลือกซื้อศาลพระภูมิตามสถานที่ว่างจำหน่ายทั่วไป แล้วแต่ความชอบของแต่ละบุคคล โดยตัดสินใจเลือกตาม สี ลักษณะ ขนาด ตามความเหมาะสมของแต่ละบ้าน อาคารหรือสถานที่ และตั้งตามดวงประจำราศีของเจ้าของบ้าน แล้วเชิญพรหมณ์มาเป็นผู้ทำพิธีกรรมตั้งศาลพระภูมิ เมื่อตั้งแล้วจึงเช่นสรวงบูชาตามแต่โอกาส แบ่งเป็น การเช่นสรวงบูชาในโอกาสปกติ การเช่นสรวงบูชาในโอกาสแก้บนและในวันพิเศษต่างๆ ตามเทศกาล โดยเครื่องเช่นบูชาจะเป็น หมู เห็ด เป็ด ไข่ อาหารคาวหวาน ขนมมณเฑียร ผลไม้ หมากพลู บุหรี่ พวงมาลัย แล้วแต่จะสามารถหามาได้

คำสำคัญ: ศาลพระภูมิ, กระบวนการ

¹ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี 76120

¹ Faculty of Management Science, Silpakom University

Abstract

The purposes of this research were to give the meaning and process of shrine setting and adoration, Tumbon Bangpu, Amphor Muang, Changwat Samutprakan. This research was a qualitative research which the data was collected by observation and in-depth interview. The result revealed that the villagers considered the shrine as a spiritual bond for them and compared it with a village leader. They had believed in the spiritual bond since their ancestor. For the shrine setting, they firstly purchased the shrine by themselves from a store. The color, style, and size of the shrine depended on their preference, as well as house location and their zodiac. Then, they invited Brahman to create the shrine setting ceremony. People worshipped the shrine depending on occasions: 1). Worship in the normal occasion 2). Worship in a votive offering, and special occasion. The offerings could be pork, mushroom, poultry, sweet, fruit, cigarette, betel, garland, or other things they were able to find.

Keywords : Shrine, Process

บทนำ

คนไทยนอกจากจะนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักประจำชาติแล้ว ยังมีคติความเชื่อที่ได้นับถือสืบทอดต่อกันมา เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีสิง เทวดา อารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ว่าเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ สัตว์ และความเป็นไปของชีวิตทั้งในทางดีและทางร้าย กับความเชื่อตามคติศาสนาพราหมณ์และฮินดูที่มีผู้ให้ความเคารพนับถือก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในสยามประเทศ ทั้งสองคติได้ผสมผสานกลมกลืนไปกับพุทธศาสนา และกลายเป็นคติที่คนไทยนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ชนชั้นสูงจนถึงกลุ่มสามัญชนทั่วไปให้ความเคารพเชื่อถือ และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่อดีตจนปัจจุบัน (ประยูร อุลุชาฎะ, 2540 : 9)

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ความเชื่อย่อมเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะป็นชนชาติใดเผ่าพันธุ์ภาษาใด เพียงแต่ความเชื่อเหล่านั้นอาจคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ และมนุษย์แต่ละกลุ่มย่อมมีการสั่งสมและสืบสานความเชื่อหลายอย่างรวมกันมาจนทำให้เกิดเป็น

วัฒนธรรมความเชื่อ กลุ่มชนนั้นๆ

ความเชื่อของมนุษย์มีความหลากหลายมาก ในบรรดาความเชื่อด้านต่างๆ ของมนุษย์นั้นมีความเชื่ออย่างหนึ่งที่ค่อนข้างเป็นสากลมากคือ ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญาณต่างๆ ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ทุกสังคม และมีการสืบต่อกันมาอย่างช้านานจนถึงปัจจุบัน การที่มนุษย์มีความเชื่อเช่นนี้เนื่องจากในอดีตมนุษย์มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติสูงมาก ในขณะที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติน้อยมาก เมื่อได้พบเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ทางธรรมชาติ ซึ่งมีความน่ากลัวและน่าประหลาดใจ จึงเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับบางอย่างบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น ดังที่จรี จุลละเกศ กล่าวว่ามีมนุษย์ในสมัยก่อนดำเนินชีวิตอย่างง่ายๆ มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติน้อยมากหรือเกือบไม่มีเลยก็ว่าได้มนุษย์ในระยะเริ่มแรกจึงตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติโดยสมบูรณ์ เมื่อได้ประสบเหตุการณ์ธรรมชาติต่างๆ ซึ่งทั้งน่ากลัวและน่ามหัศจรรย์สำหรับมนุษย์ จึงเต็มไปด้วยความรู้สึกกลัวต่อธรรมชาติที่ปรากฏนั้น (จรี จุลละเกศ, 2514 : 88-89)

ศาลพระภูมิ เป็นแท่นบูชาอย่างหนึ่ง สำหรับ

ให้วิญญาณ พระภูมิเจ้าที่ หรือเทวดาได้อยู่อาศัย พบได้ทั่วไปในประเทศไทย ประเทศลาว และประเทศกัมพูชามีลักษณะเป็นบ้านหรือวิหารหลังเล็กตั้งอยู่บนเสาเดี่ยวหรือปะรำทำจากปูนหรือไม้เป็นต้น ตั้งไว้ในจุดที่เป็นมงคลตามความเชื่อ จุดที่เป็นมงคลนี้ถูกกำหนดโดยพรหมณ์ (ผู้ประกอบพิธี) มักอยู่ริมรั้วหรือมุมหนึ่งนอกบ้าน ศาลพระภูมิมักมีการเรียกชื่ออื่นๆ อีกเช่น ศาลเจ้าที่ ศาลเพียงตา ศาลอากาศเทวดา หรือแค่ ศาล แม้ตามอาคารบ้านเรือน ก็ยังมีศาลพระภูมิเจ้าที่ ตั้งอยู่แทบทุกหลังคาเรือน ถ้าแปลความหมายตามหลัก หากบ้านหลังใดที่มีศาลพระภูมิเจ้าที่ ตั้งอยู่ เชื่อกันว่ามีเทพารักษ์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คอยคุ้มครองปกป้องรักษา ทั้งอาคารบ้านเรือนและสมาชิกในบ้านให้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข แม้หากสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งต้องมีการเดินทางไปต่างจังหวัดหรือไปยังสถานที่ไกล ๆ หากได้เคารพ สักการะก่อนการเดินทางจะทำให้มีการเดินทางอย่างสวัสดิภาพ แคล้วคลาดจากสิ่งอันตรายใด ๆ ทั้งปวงเหมือนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยติดตามไปด้วยตลอดเวลา ไม่เฉพาะแค่การเดินทางเท่านั้น ศาลพระภูมิเจ้าที่ยังถือได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้ครอบครัวอุ่นใจอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะทำอะไรหากได้กราบไหว้หรือขอพรจากศาลพระภูมิเจ้าที่ก่อนมักทำให้การสิ่งนั้นลุล่วงไปด้วยดีเสมอ ซึ่งความเชื่อนี้มีมานานแล้วและอยู่คู่กับคนไทยมาโดยตลอด เป็นขวัญกำลังใจให้กับลูก ๆ หลาน ๆ และสมาชิกในครอบครัว

จึงเห็นกันโดยทั่วไปว่าหลังจากมีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนเสร็จนอกจากการตกแต่งบ้านตามจุดต่างๆ เพื่อความสวยงามแล้ว เจ้าของบ้านมักจะทำให้ผู้เชี่ยวชาญด้านนี้มาจัดตั้งศาลพระภูมิให้ด้วย หากครอบครัวใดปล่อยปละละเลย ไม่ใส่ใจหรือไม่ให้ความเคารพเชื่อกันว่าครอบครัวจะระส่ำระสาย ทำการสิ่งใดก็ไม่ประสบความสำเร็จ มีแต่เรื่องต้องทุกข์ร้อนใจอยู่เสมอ ส่วนเรื่องการตั้งศาลพระภูมินั้นตามหลักทางเคหะศาสตร์จะต้องให้ผู้รู้ทางด้านนี้จัดตั้งให้เท่านั้น เพราะนับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีกรรมวิธีการจัดตั้งตามหลักศาสนาที่ละเอียดอ่อน หากจัดตั้งเองไม่มีคำแนะนำที่ดีหรือไม่ได้

ศึกษามาก่อนก็อาจปฏิบัติไม่ถูกต้องได้

ศาลพระภูมิเดิมเป็นเรือนขนาดเล็ก ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่ปกปักรักษาบ้านนั้น ๆ ไว้ แต่ก่อนเป็นรูปเรือนไม้ ทำคล้ายเรือนแบบไทยที่มีพื้นชั้นบนเป็นเหมือนดั่งห้องเปิดข้างหน้าโถง เป็นที่สำหรับตั้งรูปเจ็ดพระภูมิเจ้าที่ พื้นชั้นล่างยื่นออกมาเป็นที่สำหรับตั้งเครื่องสังเวยและเครื่องบูชา ห้องชั้นบนเป็นดั่งที่โอรุานของพระภูมิเจ้าที่ แต่ปัจจุบันนี้ ศาลพระภูมิได้มีการหล่อด้วยปูนซีเมนต์เป็นรูปวิมานสามห้องคล้ายวิหารก็มิเป็นปราสาทยอดแหลมและปราสาทยอดปรางค์ก็มี (แก้ว สุพรรณโณ 2543:109-110)

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ในการศึกษาถึงการให้ความหมาย และกระบวนการของการตั้ง และการบูชาศาลพระภูมิ ในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงความหมายของศาลพระภูมิ และกระบวนการตั้ง และการบูชาศาลพระภูมิของชาวบ้านเขตพื้นที่บางปู ตลอดจนเข้าใจถึงพฤติกรรมการบริโภคสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมยุคปัจจุบัน

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมและแนวโน้มพฤติกรรมผู้บริโภค โดยที่ผู้บริโภคคือผู้ที่มีความต้องการซื้อมีอำนาจซื้อทำให้เกิดพฤติกรรมการซื้อและพฤติกรรมการใช้ ในการวิเคราะห์พฤติกรรมด้านการบริโภคนั้นเป็นการศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อ และการใช้ของผู้บริโภคเพื่อทราบถึงลักษณะความต้องการและพฤติกรรมการซื้อและการใช้ของผู้บริโภคเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักการตลาดสามารถจัดการกลยุทธ์ทางการตลาดที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องความเชื่อโดยไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงในโลกมนุษย์ ไสยศาสตร์เป็นลัทธิความเชื่อหรือความเชื่อส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไสยศาสตร์จึงมีลักษณะเช่นเดียวกับลัทธิศาสนา นั้น

คือความเชื่อ ความคิด จิตสำนึกและพฤติกรรมของมนุษย์ต่อหลักธรรมคำสอน ต่ออำนาจหรือสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้หรือต่อลัทธิความเชื่อที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไสยศาสตร์มีทั้งลักษณะเหมือน และลักษณะที่แตกต่างจากศาสนา ความแตกต่างอยู่ที่จุดมุ่งหมายของความเชื่อ เหตุผลของคำสอน พิธีกรรม อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และจุดยืน เห็นว่า ศาสนาที่มีจุดยืนเพื่อสังคม เพื่อมนุษยธรรม ความดีงาม มีเหตุผล และสร้างสรรค์จิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน เป็นที่นิยมและได้รับการนับถือจากคนส่วนใหญ่ในแต่ละสังคม กรณีนี้ไม่ละเว้นแม้แต่ลัทธิความเชื่อด้านไสยศาสตร์ที่มีจุดยืนดังกล่าว ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาสำคัญของโลก เช่น ศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดู หรือลัทธิผีของชนเผ่าในประเทศต่างๆ เป็นต้น

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องสัญญาวิทยามาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยที่สัญญาวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ อันถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวของเรา สัญลักษณ์นี้อาจจะได้แก่ ภาษา รหัส สัญลักษณ์ เครื่องหมาย ฯลฯ หรือหมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนของจริง ตัวจริง ในตัวบทและในบริบทหนึ่งๆ และในทุกๆสัญญาวิทยาจะมีส่วนประกอบ 2 อย่าง คือ

1. รูปสัญลักษณ์คือสิ่งที่เราสามารถรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส เช่นการมองเห็นตัวอักษร รูปภาพ หรือการได้ยินคำพูดที่เปล่งออกมาเป็นเสียง
2. ความหมายสัญลักษณ์หมายถึงความหมาย คำนิยามหรือความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นในใจหรือในความคิดของผู้รับสาร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงการให้ความหมายของประชาชนที่มีต่อศาลพระภูมิ
2. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการตั้งและบูชาศาลพระภูมิของประชาชน ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยได้นำวิธีการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนามาประยุกต์ใช้ ด้วยการสังเกตพฤติกรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แล้วรายงานโดยละเอียดถึงพฤติกรรม ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติ ตลอดจนค่านิยมอันเป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนในกลุ่มนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชาติพันธุ์วรรณนาเป็นการพรรณนาถึงวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเน้นการศึกษาอย่างรอบด้าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพร รัตนบุรี (2546) ได้วิจัยเรื่อง "ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อ และ พิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิ ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดบางสะแกในและชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดจากทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาครั้งนี้พบว่าในอดีตชาวไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับผีสิง เทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่ยุคก่อนมีศาสนาหลักๆ เกิดขึ้นอยู่แล้ว การเข้ามาของศาสนาพุทธที่เป็นศาสนาแห่งเหตุและผลนั้น ก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างระเบียบพิธีกรรมของพราหมณ์กับคำสอนของศาสนาพุทธ ส่งผลให้ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมไทยที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง และเป็นการผสมผสานที่กลมกลืน จนทำให้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

จิรวรรณ บัวเผียน (2538) ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้าน อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการจัดตั้ง ศาลพระภูมิ จากการศึกษาพบว่าความเชื่อเกี่ยวกับ ศาลพระภูมิสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน ใน

การจัดตั้งศาลพระภูมิต้องมีการเลือกสถานที่ การเลือกทิศ การดูฤกษ์ยามและการเตรียมเครื่องสังเวย แล้วจึงทำพิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ โดยหมอมผู้ประกอบพิธี

เอมอร บุญช่วย (2544) ได้ศึกษาถึงตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวด เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ทวด หมายถึงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ได้ ความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ ด้านโชคลาภด้านโรคภัยไข้เจ็บด้านคุ้มครองความปลอดภัย ด้านแคล้วคลาด และด้านคงกระพันมหาอุด

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย เจ้าของบ้านที่บ้านมีศาลพระภูมิ อาศัยอยู่ในตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่สำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ คือ ตัวผู้วิจัยเองและเพราะเป็นผู้ตัดสินใจ ใช้วิธีการสนทนา และใช้ความสามารถส่วนตัวในการเก็บรวบรวมข้อมูลนอกจากนั้นผู้วิจัย ยังได้ใช้เครื่องมืออื่นๆ ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. แนวคำถามในการสัมภาษณ์
2. สมุดบันทึกประจำวัน เพื่อใช้จด

รายละเอียดที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม

3. กล้องถ่ายภาพ เพื่อการบันทึกภาพ สภาพกายภาพของบ้าน และภาพของบุคคลที่ให้สัมภาษณ์

4. เทปบันทึกเสียง เพื่อใช้ในการบันทึกเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์

ในการใช้เครื่องมือ ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจ

และจะขออนุญาตการบันทึกเสียงจากผู้ถูกสัมภาษณ์ ทุกครั้งก่อน

วิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสาร
2. การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลักที่บ้านมีศาลพระภูมิ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่วิจัย และการปรึกษาจากผู้รู้

3. การสัมภาษณ์ถึงการให้ความหมายกระบวนการตั้งและการบูชาศาลพระภูมิซึ่งถือว่าเป็นจุดสำคัญของการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามแนวทางการสัมภาษณ์อย่างลึกซึ้งเพื่อให้ทราบการให้ความหมายกระบวนการตั้งและการบูชาศาลพระภูมิ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่การตรวจสอบด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย สามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการหลักที่ใช้มี 2 วิธี คือ

1. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยผู้วิจัยได้เห็นหลายๆ เหตุการณ์และได้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าแล้วเขียนเพื่อสร้างข้อสรุปตามกรอบแนวคิดทฤษฎี หรือเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

2. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสาร

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองวิธีร่วมกัน และนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ก่อนศึกษา สรุปผล รวมทั้งเสนอข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การให้ความหมาย และกระบวนการของการตั้ง และการบูชาศาลพระภูมิ ในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาดังนี้

1. การให้ความหมายของศาลพระภูมิของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ จากการศึกษาพบว่าประชาชนได้ให้ความหมายของศาลพระภูมิว่าเป็นสิ่งที่ใช้ยึดเหนี่ยวทางจิตใจว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลคุ้มครองปกป้องรักษาคนในบ้านให้มีความปลอดภัย เวลาคนในบ้านจะออกเดินทางไปต่างจังหวัด หรือสถานที่ไกลๆ ชาวบ้าน จะมาขอพร ให้เดินทางปลอดภัยแล้วคลาดจากอันตราย ศาลพระภูมิ เปรียบเสมือนผู้ใหญ่ในบ้านที่ทุกคนในบ้านให้ความเคารพบูชา

2. กระบวนการตั้งและการบูชาศาลพระภูมิของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ จำแนกได้ตามหัวข้อดังนี้

2.1 การแสวงหาข้อมูล ในอดีตชาวบ้านได้รับข้อมูลจากบรรพบุรุษถึงกระบวนการและวิธีการตั้งและการบูชาศาลพระภูมิเล่าสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น บ้างก็ได้รับข้อมูลจากสื่อวิทยุ

2.2 การเลือกร้าน ชาวบ้านมักเลือกร้านโดยคำนึงถึงความสะดวกในการติดต่อ การขนส่ง เช่น เลือกร้านที่ใกล้บ้านเพื่อให้สะดวกต่อการขนส่ง เป็นต้น

การเลือกรูปแบบของศาลพระภูมิเลือกตามความเหมาะสมกับอาคารสถานที่ที่จะนำศาลพระภูมิไปตั้ง ไม่ว่าจะเป็ขนาด ลักษณะ สี ความชอบส่วนตัวของชาวบ้านเอง

2.3 การตั้งศาลพระภูมิ

การตั้งนั้น ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญมาตั้งให้โดยการตั้งต้องเชิญหมอดูตั้งศาลไปดูสถานที่ก่อน เจ้าของบ้านไม่สามารถตั้งได้ตามความต้องการโดยที่ไม่ปรึกษาหมอดูตั้งศาล หมอดูต้องไปดูสถานที่ว่าเป็นสถานที่ที่มีความสะอาด ไม่มีอะไรกีดขวาง ไม่อยู่ใกล้ส้วมหรือห้องน้ำจนเกินไป และไม่หันหน้าศาลไปทางส้วมหรือห้องน้ำเด็ดขาด ต้องให้ห่างออกมาจากตัวบ้านพอสมควร จุดที่ตั้งของศาลต้องไม่ถูกเงาบ้านทอดลงมาทับตัวศาล โดยเฉพาะช่วงเวลาเช้าถึงเที่ยงเพราะตามหลักของฮวงจุ้ยไทยเชื่อว่าแสงแดดยามเช้าเป็นแสงแห่งการก่อเกิด ถ้าตัวบ้านบังแดดตอนเช้าก็เหมือนว่าบดบังความเจริญรุ่งเรืองสู่เจ้าของบ้าน การตั้งศาลด้านหน้าของศาลไม่ควรตั้งให้ตรงกับประตูบ้านเพราะกลางคืนพระชัยมงคลหรือพระภูมิจะนอนหันเศียรออกด้านหน้าศาล ถ้าประตูบ้านตรงกับประตูศาลพระภูมิ คนที่อยู่อาศัยภายในบ้าน จะเดินผ่านเศียรพระภูมิ การตั้งศาลพระภูมิไม่ควรตั้งใกล้ตัวบ้านมากเกินไปเพราะถือเป็นการไม่เคารพศาลตัวบ้านของเราสูงกว่าจะเป็นการข่มศาล ซึ่งก็เหมือนกับเด็กค้าหัวผู้ใหญ่มันจะไม่เหมาะสม

จากการศึกษาพบว่าบ้านหลายชั้นตั้งศาลพระภูมิลำบากเพราะมีสถานที่จำกัด รวมทั้งเคาะตีกแถวหรือทาว์นเฮ้าส์ หากที่ตั้งได้ลำบากมากเพราะสถานที่แคบ

การตั้งศาลพระภูมิหรือศาลเจ้าที่ ต้องตั้งที่พื้นดิน ห้ามตั้งบนบ้านหรือบนตึก ศาลพระภูมินั้นมีเสาต้นเดียว การตั้งศาลพระภูมินั้นหน้าได้ 3 ทิศ คือทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศเหนือเพราะเชื่อว่าเป็นทิศที่ดี ถ้าหากได้ตั้งศาลไปทางทิศเหล่านี้บ้านจะมีความเจริญรุ่งเรือง ต้องมีการดูวันกับเดือนที่ห้ามตั้ง จากดวงของเจ้าของบ้าน และต้องมีคาถาในการขอขมาพระภูมิ คือ อิติสุคะโต อะระรัง พุทโธ นะโมพุทธายะ พระภูมิเทวา ชะมามิหัง เพื่อให้ท่านพระภูมิเมตตา ในสิ่งที่ได้ทำผิดพลาดไป

2.4 กระบวนการตั้งศาลพระภูมิ

1. หาพรานหมณ์หรือหมอดูตั้งศาลมาเพื่อทำพิธี

ในการดูฤกษ์ยามและทิศทางในการตั้งศาล

2. เจ้าของบ้านต้องกำหนดวันในการตั้งศาล และส่วนมากจะทำพิธีในเวลาเช้า

3. ต้องทำแท่นศาลควรออกแบบให้เหมาะสมกับตัวบ้านและต้องเลือกขนาดที่เหมาะสมกับตัวศาลที่เราจะตั้งและต้องยกพื้นไม่ให้เสมอกับตัวบ้าน

4. เจ้าของบ้านต้องเลือกศาลพระภูมิตามขนาดที่เหมาะสมกับตัวบ้าน ส่วนสีของศาลพระภูมิ เจ้าของบ้านมักเลือกสีตามใจชอบ ไม่ก็เลือกสีตามวันเกิด แล้วแต่ความต้องการของผู้ซื้อ

5. ก่อนทำพิธีเจ้าของบ้านต้องเตรียมเครื่องสักการบูชาชุดใหญ่

6. ต้องขุดหลุมเพื่อวางรากฐาน ประกอบด้วย ไม้มงคล 9 ชนิด คือ ไม้ราชพฤกษ์ ไม้ขนุน ไม้ชัยพฤกษ์ ไม้ทองหลวง ไม้ไผ่สีสุก ไม้ทรงบาดาล ไม้สัก ไม้พะยูน และไม้กันเกรา และมีพลอยนพเก้า แผ่นเงิน ทอง นาค ใบเงิน ทอง นาค โดยมีการปิดทองคำเปลวที่ไม้มงคล ดอกไม้มงคลลงในหลุม วางพลอยนพเก้า แผ่นเงินทอง นาคและใบเงินทองนาค เจ้าบ้านต้องตั้งจิตอธิษฐานขอให้ทำกิจการค้าขายรุ่งเรืองประสบความสำเร็จ หลังจากนั้นก็โรยข้าวตอกดอกไม้

7. พรานหมันจะทำพิธีพรมน้ำมนต์ให้วัวครูดโดย อัญเชิญเทวดาให้มาสิ่งที่เจ็ดและนำเสาศาลมาฝังลงดิน รดน้ำมนต์ที่บริเวณหลุมเพื่อไล่ภูตผีปีศาจ ไล่สิ่งมงคลลงไปในหลุมเพื่อเป็นสิริมงคล เช่น ทองคำ เหล็ก เงิน แก้วมณี เป็นต้น ต้องใส่แผ่นทองคำลงไป เติมด้วยแป้งหอม น้ำมันหอมและโรยทับด้วยดอกไม้ชื่อที่เป็นมงคลรวมทั้งเหรียญบาทเหรียญสลึง

8. ต้องยกเสาทำพิธีอัญเชิญปู่ประจำศาล คือ ปู่พิชัยมงคล อัญเชิญไปประจำที่ศาล

9. โบกปูนปิดทับตั้งเสาศาลคร่อมรอยปูน ให้ความสูงของเสาอยู่ในระดับสายตาแล้วจึงยกศาลพระภูมิขึ้นไปตั้งบนเสานี้ให้เอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง

10. พรานหมันผู้ทำพิธีจะเจิมศาลและพรมน้ำอบที่ตัวศาล แล้วจัดแจกันดอกไม้ กระจ่างรูป ขำรับใช้

ศาลพระภูมิ ละคร่ำ ข้าง ม้า เครื่องเซ่นบูชา พวงมาลัย ผ้าสามสีที่ไว้ผูกกับเสาศาล พวงมาลัยแขวน 7 สี 7 ดอก บายศรีปากชาม หลังจากนั้นจะต้องบูชาเครื่องเซ่นก็จะเสร็จพิธีตั้งศาล

11. หลังจากเสร็จพิธีเจ้าของบ้านจะนำเครื่องเซ่นบูชาไปแจกจ่ายคนในบ้านหรือเพื่อนบ้านให้รับประทานกันเพราะมีความเชื่อว่า ถ้ารับประทานเครื่องเซ่นเหล่านี้แล้วจะทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง ถ้าเป็นผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ถ้าทานไข่บายศรีก็เชื่อกันว่าจำทำให้คลอดง่ายและเด็กปลอดภัย

2.5 อุปกรณ์ในการตั้งศาลพระภูมิ

ประกอบด้วย เจ็ดพระภูมิ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการตั้งศาล ตุ๊กตาชายหญิง ตุ๊กตาข้างม้า ถือเป็นข้าทาสบริวารของศาลพระภูมิ ละคร่ำ กระจ่างรูป เริงเทียน แจกัน รูป เทียน ทองคำเปลว น้ำมัน แป้งเจิม น้ำมันหอม ข้าวตอก ถั่ว งา ด้ายสายสิญจน์ ผ้าสามสี ม่านหน้าศาล ดอกไม้ 7 สี ฉัตรเงิน ฉัตรทอง โพร้งเงิน โพร้งทอง โถงเงิน โถงทอง

2.6 เครื่องเซ่นสรวงบูชา

ประกอบด้วยอาหารคาวหวานต่างๆ ดังนี้ หัวหมู 1 หัว ไก่ต้ม 1 ตัว เป็ด 1 ตัว ปลาหนึ่งตัว ปูหรือกุ้ง 1 จาน บายศรีปากชามยอดไข่ 1 คู่ น้ำมัน 2 ถ้วย ข้าวสวย 2 ถ้วย เหล้า 1 ขวด น้ำชา 2 ถ้วย น้ำสะอาด 2 แก้ว มะพร้าวอ่อน 1 คู่ ขนมต้มแดง 2 จาน ขนมต้มขาว 2 จาน ขนมถั่วงา 2 จาน ขนมถ้วยฟู 2 จาน ขนมขุ่ยข้าง 2 จาน เมื่อก มันต้ม 2 จาน พักทอง 2 ผล แดงไทย 2 ผล ขนุน 2 จาน สับปะรด 2 ผล กัลยัญ 2 หวี ผลไม้ห้าชนิด 2 จาน พานหมาก พลุ บุหรี่ 1 คู่

2.7 การบูชาศาลพระภูมิ

การบูชาศาลพระภูมินั้นต้องบวงสรวง บูชาตามแต่โอกาส แบ่งได้เป็น การบวงสรวงบูชาในโอกาสปกติเจ้าของบ้านหรือผู้อยู่อาศัยจะบูชาพระภูมิเป็นประจำทุกวันยกเว้นวันพระเป็นวันที่ห้ามบูชา เพราะเชื่อกันว่าเป็นวันที่พระภูมิไปรักษาศีลหรือนำเพ็ญภาวนา อยู่บนสวรรค์ การบูชาประจำวันจะกระทำกันในช่วงเวลาหัวค่ำ และการถวายเครื่องเซ่นสังเวยประจำวัน

ในช่วงเวลาตอนเช้า การเช่นสรวงบูชาในโอกาสแก่บน จะทำต่อเมื่อต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และคาถาในการบูชาพระภูมิ คือ อิติสุคะโต อะระหังพุทโธ นะโมพุทธายะ พระภูมิเทวา ชะมามีหนึ่ง ใช้ในการกล่าวบูชาศาลพระภูมิ สำหรับการถวายดอกไม้ พวงมาลัย ส่วนคาถาในการถวายอาหารคาวหวานต้องสวดบทนะโมฯ 3 จบ ก่อนเสมอ แล้วต่อด้วยบทสวดดังนี้ นะโมเม ชะยะมังคะลัง ภูมิเทวานัง สักการะวันระนัง สุปะพะยัญชนะนะสัมปันนัง โภชนะนานัง สาลีนัง สะปะริวารัง อุททะ กังวะรัง อาคัจฉันตุ ประวิภูมิขันตุ สัพพะทา นิตายะ สันติอุเทวานัง เตปิตุเมเห อะนุรักขันตุ อาโรคะเยนะ นะสุขณะนะ จะ

ในการบูชาศาลพระภูมิจะมีผลไม้ที่ห้ามนำไปถวายทั้งหมด 15 ชนิด คือ มังคุด ละครุด ระกำ มะเฟือง มะไฟ น้อยโหน่ง น้อยหน่า ลูกท้อ กระท้อน ลูกจาก ลูกพลับ มะขวิด มะตูม พุทรา ลางสาด เพราะคนโบราณเชื่อว่าผลไม้เหล่านี้เป็นผลไม้อัปมงคล ไม่ควรนำมาถวายเป็นเครื่องบูชาแก่ศาลพระภูมิ

สรุปและอภิปรายผล

ชาวบ้านในเขตพื้นที่ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการมีศาลพระภูมิเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน เปรียบเสมือนเป็นผู้ใหญ่ในบ้าน จากคำกล่าวของชาวบ้านที่เรียกศาลพระภูมิว่า "พ่อปู่ขี้ยมงคล" พบว่าชาวบ้านนับถือกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การตั้งเริ่มจากชาวบ้านไปเลือกซื้อศาลพระภูมิเองตามสถานที่ที่มีการจำหน่ายทั่วไป แล้วแต่ความชอบของแต่ละคน สี ลักษณะ โดยจะดูความเหมาะสมว่าเหมาะกับบ้าน อาคารหรือสถานที่ที่จะตั้งหรือไม่ แล้วจึงเชิญผู้มีความรู้เรื่องการตั้งมาเป็นผู้ทำพิธีกรรมตั้งศาลพระภูมิ เมื่อตั้งแล้วชาวบ้านจึงเช่นสรวงบูชาตามแต่โอกาส ได้แก่ การเช่นสรวงบูชาในโอกาสปกติ การเช่นสรวงบูชาเพื่อแก้บน โดยเครื่องเช่นจะเป็นหมู เห็ด เป็ด ไก่ อาหารคาวหวาน ขนมมนเมย ผลไม้ หมากรุก บุหรี่แล้วแต่จะสามารถหามาได้

จากการศึกษาพบว่าพฤติกรรมผู้ซื้อและตั้งศาลพระภูมินั้นไม่มีการหาข้อมูลเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการเลือกตามความชอบส่วนบุคคล และจากคำแนะนำจากผู้จำหน่าย ปัจจุบันเป็นการบริการแบบครบวงจร โดยผู้ประกอบการมีบริการให้เลือกหลายอย่าง รวมถึงการประกอบพิธีการติดตั้ง ดังนั้น ภูมิปัญญาในการตั้งและการบูชาศาลพระภูมิที่แสดงถึงรากเหง้า และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงไม่มีการถ่ายทอด รวมทั้งไม่มีผู้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเหมือนดังเช่นในอดีต ภูมิปัญญาดังกล่าวอาจสูญหายไป ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรช่วยกันอนุรักษ์ เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าปัจจุบันการตั้งศาลพระภูมิเป็นการบริการแบบครบวงจรโดยร้านที่จำหน่ายศาลพระภูมิเป็นผู้ดำเนินการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การให้ข้อมูลในการเลือกซื้อ การดูฤกษ์ยาม การจัดพราหมณ์ในการตั้งทำให้ปัจจุบันมีผู้รู้ข้อมูลดังกล่าวน้อย ทำให้ภูมิปัญญาเรื่องนี้สูญหาย ดังนั้นจึงควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้เรื่องศาลพระภูมิอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นการรักษารากเหง้าทางภูมิปัญญาของไทย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำวิจัยเรื่องการตั้งศาลพระภูมิในบริบทของชุมชนอื่น เช่น การตั้งศาลพระภูมิของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้เพราะได้รับทุนสนับสนุนจากคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร และยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากประชาชนในตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้เป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- แก้ว สุพรรณ. (2543). *ศาลพระภูมิ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ไพลิน : 109-110.
- จิรวรรณ บัวเนียน. (2538). *ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้านอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรี จุลละเกศ. (2514) *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร การพิมพ์
- ประยูร อุลุชาฎะ. (2540) *เจ็ดความเชื่อของไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงษ์. (2547) *หนังสือชุดความรู้ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : องค์การคำคุณุสภา
- สุวัฒน์ ไทยวัฒน์. (2551) *ศาลพระภูมิ*. [Online] สืบค้นจาก <http://www.suwatkarnchang.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538983221&Ntype=9> (20 พฤษภาคม 2554)
- เสรี วงษ์มณฑา. (2542). *การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: Diamond in business world.
- สมเจตน์ แสงคำณ เวียงกำพู (2551) *หลักเกณฑ์การตั้งศาลพระภูมิ*. [Online] สืบค้นจาก <http://www.somjate.com/godking03.html> (29 พฤษภาคม 2554)
- สมพร รัตนบุรี. (2546). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อ และ พิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิ ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- เอมอร บุญช่วย. (2544). *ศึกษาดำเนินงานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรมหานคร* จังหวัดสงขลา. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- Etzel , Michael J., Bruce J. Walker; & William J. Stanton. (2001). *Marketing*. 12th ed. Boston: McGraw-Hill, Inc.
- Kolter, Phillip. (1997). *Marketing Management*. New Jersey: Prentice Hall International, Inc.
- Kotler, Philip; & Gary Armstrong. (2001). *Principles of Marketing*. 9th ed. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Loudon, David L; & Della Bitta, Albert J. (1993). *Consumer Behavior (Concepts and Applications)*. New York: Mcgraw-Hill.
- Schiffman, Leon G; & Kanuk, Leslie Lazer. (1997). *Consumer behavior*. Upper Saddle River, N.J. : Prentice - Hall,